

Nr 21

Utlåtande i anledning av väckta motioner om tillämpning av vissa bestämmelser i domsagostadgan å tjänstgöring som notarie vid rådhusrätt.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 14 i första kammaren av fru *Gärde Widemar* och nr 12 i andra kammaren av herr *Fröding m. fl.* I motionerna hemställas att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utfärdande av sådana föreskrifter att domsagostadgans bestämmelser om tingsnotarier och tingsnotarieaspiranter må kunna i tillämpliga delar bli gällande jämväl för notarietjänstgöring vid rådhusrätt.

Beträffande motionärernas motivering för denna hemställan får utskottet, i den mån redogörelse härför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Gällande bestämmelser m. m.

Behovet av rättsbildad biträdes hjälp vid *häradsrätterna* har sedan länge tillgodosetts genom anställning där av tingsnotarier och tingsnotarieaspiranter. Dylika tjänster besättes som regel av nyutexaminerade jurister och anordningen anses utgöra ett viktigt led i juristutbildningen. Den nyanställda juristen erhåller till en början befattning som tingsnotarieaspirant. Efter minst sex månaders tjänstgöring som aspirant erhålles i regel förordnande som tingsnotarie.

I domsagostadgan den 11 juni 1943 meddelas bestämmelser rörande bl. a. tingsnotariernas åligganden och i vilken utsträckning de skall äga behörighet att utföra göromål. Vissa sådana är tingsnotarie behörig att utföra omedelbart på grund av bestämmelse i stadgan, medan beträffande andra därjämte fordras att han erhållit särskilt förordnande, som meddelas av antingen häradshövdingen eller hovrätten. Bland de viktigare göromål tingsnotarie i enlighet med dessa regler kan få utföra må nämnas, utom vissa åtgärder av expeditionell art, tjänstgöring som inskrivningsdomare samt handläggning på eget ansvar av till bouppteckningsprotokollet hörande ärenden, mål om lagsökning och betalningsföreläggande, vissa mål om penningfordran, brottmål, där fråga allenast är om ansvar för brott vara icke kan följa svårare straff än böter, ävensom vissa enklare konkursmål och ärenden. Undantagsvis kan tingsnotarie förordnas att på eget ansvar handlägga jämväl mål och ärenden av svårare beskaffenhet än nu sagts. Vidare har tingsnotarie regelbundet att tjäna som protokollförare, och han bör i den omfattning så prövas lämpligt biträda med utarbetande av förslag till domar och beslut.

Såsom förutsättning för att tingsnotarie erhåller förordnande att utföra

vissa av de ovan angivna göromålen föreskrives bl. a. att han under en viss minsta tid tjänstgjort i domsaga. Enligt särskild föreskrift får med tjänstgöring i domsaga till en tid av högst sex månader likställas väl vitsordad tjänstgöring under samma tid såsom avlönad befattningshavare vid rådhusrätt, i vilken jämte borgmästaren sitter minst två lagfarna ledamöter, eller såsom biträde åt statsåklagare eller åt advokat.

Tjänstgöringen i domsaga som tingsnotarieaspirant och tingsnotarie varar som regel två och ett halvt år. För den som tjänstgjort minst så lång tid och därunder jämväl innehåft vissa förordnanden utfärdas på begäran bevis om tingsutbildning. I den angivna minimitiden må inräknas högst sex månaders tjänstgöring vid rådhusrätt.

För tillträde till vissa befattningar inom statsförvaltningen gäller formell kompetensföreskrift om att sökande skall ha fullgjort tingstjänstgöring. Så kräves exempelvis för fortsatt tjänstgöring inom domstolväsendet och den högre polischefs- och åklagarkarriären. I fråga om antagning till fiskal i hovrätt gäller dock att med fullgjord tingstjänstgöring likställas tjänstgöring i rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter. Motsvarande bestämmelser finnes även beträffande statsåklagarbanan. Även på juristbanor där dylikt kompetenskrav formellt ej uppställts torde s. k. tingsmeriter tillmätas värde.

För *rådhusrätternas* vidkommande saknas en sådan reglering av aspiranttjänstgöringen, som beträffande den vid häradsrätterna tjänstgörande personalen finnes i domsagostadgan. Någon allmän bestämmelse om rätt att i statstjänst tillgodoräkna rådhusrättstjänstgöring såsom tingsutbildning finnes icke heller.

Motionerna

I motionerna erinras om att rådhusrätternas sammansättning i de s. k. mellanbrottmålen fr. o. m. den 1 januari 1959 ändrats från det tidigare juristkollegiet till en lagfaren domare med tre nämndemän. Under hänvisning till att debatten i samband med rådhusrättsreformen även berörde frågan om icke rådhusrätterna efter reformens genomförande skulle komma att behöva rättsbildad biträdespersonal för protokollföraruppgifter och andra göromål har motionärerna gjort gällande, att det vid vissa rådhusrätter redan nu uppkommit ett dylikt behov. Därest biträdeshjälp av tingsnotariekaraktär icke kunde erhållas, skulle man — framhåller motionärerna — se sig nödsakad att utöka antalet assessorstjänster, vilket skulle ställa sig dyrare. Motionärerna förmenar också att det även för de nyutexaminerade juristerna är angeläget att ytterligare möjligheter till grundläggande domarutbildning öppnas, enär tillströmningen till juristbanan är i stigande och antalet tingsnotarietjänster vid häradsrätterna redan nu är otillräckligt för att bereda alla dem som så önskar tillfälle till tingsmeritering.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från *Hovrätten för Västra Sverige, 1955 års*

domarutredning och stadsdomstolsutredningen. Därjämte har Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges juristförbund beretts tillfälle att yttra sig över motionerna.

Hovrätten för Västra Sverige förklarar i sitt yttrande att hovrätten, ur de synpunkter den anser sig böra företräda, ej har någon erinran mot motionärernas hemställan.

Av övriga remissinstanser anser sig *domarutredningen*, *stadsdomstolsutredningen*, *häradshövdingeföreningen* och *juristförbundet* icke beredda att tillstyrka åtgärder, varigenom rådhusrätterna nu generellt öppnas för notarietutbildning. Detta ställningstagande föranledes av uppfattningen att många frågor, vilka är förknippade med en sådan reform, tarvar ytterligare utredning. Två instanser, *domarutredningen* och *stadsdomstolsutredningen*, säger sig dock ej ha någon erinran mot att, i avbidan å denna utredning, möjlighet öppnas att inrätta ett begränsat antal notarietjänster vid enstaka rådhusrätter, där behov därav finnes eller de organisatoriska förhållandena gör en sådan ordning angelägen.

Även *stadsdomarföreningen* motsätter sig att notarietjänster generellt inrättas vid rådhusrätterna men tillstyrker att föreskrifter utfärdas av innehåll att möjlighet öppnas för anställande av notarier och notarieaspiranter i rådhusrätt som gör framställning därom.

Vad angår behovet av ytterligare utredning erinrar *stadsdomstolsutredningen* om att det i motionerna väckta spörsmålet aktualiseras vid den förestående omorganisation av städernas domstolar, som kan bli en följd av utredningens arbete. Utredningen framhåller vidare att frågan om juristutbildning vid rådhusrätterna påverkas av åtskilliga faktorer, såsom stadsdomstolarnas framtida inre organisation med avseende på såväl domare som icke rättsbildad personal, samhällets behov av jurister med tingsutbildning samt tillgången på nytexaminerade jurister, som önskar sådan utbildning. En viktig fråga är vidare hur domsagornas behov av arbetskraft för uppgifter av tingsnotariekaraktär skall tillgodoses, om tillfälle till notarietutbildning finnes även vid rådhusrätt. Rörande dessa faktorer pågår sedan en tid olika undersökningar inom utredningen och något resultat härav föreligger ännu ej.

Domarutredningen anför:

Eftersom tingsnotarie- och tingsnotarieaspiranttjänsterna är typiska utbildningstjänster, hör enligt utredningens mening deras sammanlagda antal åtminstone i huvudsak bestämmas av utbildningsbehovet. *Domarutredningen*, som i sitt arbete begränsat sig till de tjänster, som ingår i domarkarriären efter inträdet i hovrätt, har intet material för bedömning av det antal notarietjänster, som från nämnda utgångspunkt är önskvärt. Skulle ett generellt införande av sådana tjänster vid rådhusrätterna leda till ett större antal tjänster än som motsvarar utbildningsbehovet, kan svårigheter uppkomma att besätta dem alla. En sådan utveckling skulle sannolikt framför allt drabba domsagor med ogynnsamt belägen kansliort. Utredningen vill i detta avseende erinra om de olägenheter, som tidigare varit rådande på grund av brist på sökande till notarietjänster i domsagorna.

Med det sagda vill utredningen framhålla angelägenheten av en noggrann

undersökning av det från utbildningssynpunkt önskvärda antalet notarie-tjänster, innan några generella åtgärder vidtages i det i motionerna angivna syftet.

Häradshövdingeföreningen förklarar sig icke vilja ifrågasätta uppgiften i motionerna att det vid vissa rådhusrätter föreligger behov av rättsbildad biträdeshjälp men säger sig vilja hålla för troligt att detta arbetskraftsproblem icke är omedelbart överhängande. I anslutning härtill anför föreningen vidare:

Motiveringen för anställande av notaries vid rådhusrätterna låter föstå, att dessa notaries utbildning skulle bli mycket mindre allsidig än vid häradsrätterna. Sålunda skulle sysslande med inskrivningsgöromål, s. k. B-mål, mål om lagsökning och betalningsföreläggande, sammanläggningar och konkurser väl icke regelbundet komma ifråga, och ej heller skulle notarierna få den kontakt med den rättssökande allmänheten, som förekommer vid domsagorna och som är värdefull. Att notariesystemet fungerar bra vid häradsrätterna beror på den utformning det fått. Det kan icke vara riktigt att tillskapa notariatjänster med huvudsakligen protokollförargöromål. Det synes vara av vikt för den enskilde notariens utbildning och nödvändigt för den fortsatta domarutbildningen att notaries vid rådhusrätter få med tingsnotarierna jämbördiga arbetsuppgifter. Därest man emellertid öppnar rådhusrätterna för tingsmeritering utan restriktioner kommer det att medföra en omfattande förändring i hela rådhusrättsorganisationen. Huruvida man slutligen skall välja denna linje eller om tjänstgöring som notarie eller sekreterare i rådhusrätt i utbildnings- och befodringshänseende icke skall göras likvärdig med tingsutbildning är ett problem av stor räckvidd.

En fråga av väsentlig betydelse är hur den föreslagna anordningen skall återverka på rekryteringen av notariebefattningarna i domsagorna, särskilt i de domsagor, som ej ha sitt kansli förlagt till större stad. Även om det är riktigt som motionärerna uttalat, att antalet tingsnotariatjänster vid häradsrätterna icke är tillräckligt för att bereda alla dem som så önska tillfälle till tingsmeritering, föreligger redan nu vissa rekryteringssvårigheter. Det är icke säkert att tillströmningen av nytexaminerade juris kandidater kommer att bibehållas på nuvarande ganska höga nivå, och framförallt är det ovisst, om det kommer att finnas tillgång till tillräckligt många lämpliga aspiranter. Men även med en måttlig stegring kan svårigheterna i vart fall för domsagor med icke helt »bekväma» kansliorter komma att väsentligt öka, om rådhusrättsnotariernas antal blir relativt stort. — Det kan också erinras om att den ifrågasatta reformen med därav följande ökade möjligheter till tingsmeritering även kan komma att medföra en med hänsyn till befodringsutsikterna ej önskvärd ökad tillströmning till juristbanan.

De frågor, som berörts i det föregående, äro enligt föreningens mening av den vikt, att de böra ytterligare övervägas, innan ett avgörande av den i motionerna väckta frågan kommer till stånd. Då dessutom hela frågan om anordnande av en mot tingsutbildningen svarande tjänstgöring vid rådhusrätterna är föremål för prövning inom stadsdomstolsutredningen, som beräknar avsluta sitt arbete innevarande år, anser föreningen, att frågan icke bör lösas utan tillgång till det fullständigare utredningmaterial, som stadsdomstolsutredningen kan komma att framlägga.

Juristförbundet anser att det föreliggande spörsmålet måste avgöras främst med utgångspunkt från en bedömning av samhällets samlade behov av jurister och framhåller de allvarliga olägenheter en alltför stor notarieorgani-

sation skulle kunna medföra, såsom svåra arbetsmarknadsproblem till följd av ökad tillströmning till de juridiska fakulteterna och rekryteringssvårigheter vid domsagornas tingsnotarieorganisation. Enligt vad förbundet uppger råder i dagens läge i stort sett balans mellan tillgång och efterfrågan på jurister, och konkurrensen om tingsnotarietjänsterna har minskat. Vad gäller tillströmningen till de juridiska fakulteterna beräknar förbundet att en väsentlig ökning av examenssiffrorna kommer att ske inom den närmaste tioårsperioden och håller det för troligt att arbetsmarknaden knappast kan ta emot ett så stort antal jurister. Härefter fortsätter förbundet:

Av det redan sagda torde framgå att det inte kan vara tillrådligt att möta den ökade tillströmningen till juristbanan med inrättandet av ett större antal utbildningsplatser vid rådhusrätterna utan att dessförinnan ha gjort klart för sig samhällets väntade behov av jurister. Ett förstatligande av rådhusrätterna torde för övrigt kunna medföra att antalet domsagor ökar varigenom en påspädning av antalet tingsnotarier automatiskt kommer till stånd. En sådan tänkbar utveckling måste givetvis också beaktas i detta sammanhang. Överhuvudtaget saknar man kännedom om den framtida organisationen av städernas domstolar. Att under sådana omständigheter generellt öppna rådhusrätterna för tingsnotarieutbildning anser förbundet icke vara tillrådligt. I anslutning till den senaste reformen angående domförhållningarna vid rådhusrätt prövas vid vissa domstolar möjligheten att anförtro protokollföraruppgifter åt icke juristutbildad personal. Det är därför anledning att något avvakta erfarenheterna från denna försöksorganisation innan ställning tagas till föreliggande problem. Förbundet är angeläget om att jurister icke engageras för uppgifter som tillfredsställande kan lösas av personal med mindre kvalificerad utbildning. Man måste därför göra klart för sig vilka arbetsuppgifter, som man önskar handlagda av notarier, innan dessa knytes till rådhusrätterna. Motionärerna föreställer sig att domstolsorganisationen blir billigare om notarier knytes till densamma. Kostnadssynpunkten bör givetvis icke i detta sammanhang vara avgörande. Då erfarenhetsmässigt trots allt betydande hänsyn togs till kostnadsfrågan vill förbundet ifrågasätta riktigheten av motionärernas förmodanden härvidlag. Det är nämligen inte riktigt att tro, att en notarie kan ersätta en assessor. Dessutom torde erfordras — i vart fall tidvis — att mer än en notarie tjänstgör för att notariernas arbetskraft skall kunna effektivt användas.

Sammanfattningsvis vill förbundet framhålla att frågan om rådhusrätterna generellt bör öppnas för tingsnotarieutbildning bör närmare utredas innan den avgöres. Härvid bör främst utvärderas samhällets behov av jurister med tingsutbildning. Vidare vore önskvärt att någon klarhet förelåg om rådhusrätternas blivande organisation, när ställning togs till spörsmålet om notarieutbildningen vid rådhusrätterna.

Frågan om huruvida i och för sig principiella hinder föreligger mot att inrätta notarieutbildning vid rådhusrätt har berörts av *domarutredningen*, som härutinnan anför:

Tingsmeriteringen utgör en grundläggande praktisk utbildning av värde för fortsatt verksamhet på de flesta juridiska arbetsområden. Någon anledning att antaga, att en tillfredsställande sådan utbildning inte skulle kunna anordnas vid rådhusrätt, synes inte föreligga. — — —

Framför allt vid Stockholms rådhusrätt har sedan länge utbildats jurister på ett sätt, som kan anses i huvudsak motsvara tingsutbildningen. Erfaren-

heterna härav synes ha varit goda. För rådhusrätterna i allmänhet torde ett införande av notarietjänster i många fall möjliggöra en arbetsfördelning, som innebär att ledamöterna i ökad utsträckning kan ägna sig åt egentliga domargöromål, medan den förberedande behandlingen av rättegångsmålen ävensom inskrivningsväsendet, lagsökningsmålen och andra dylika arbetsuppgifter i viss omfattning kan överlämnas till notarierna. Önskvärt torde därvid vara, att domsagostadgans behörighetsregler i lämplig omfattning göres tillämpliga på de ifrågavarande befattningshavarna.

I anledning av vad i motionerna anföres därom att vid vissa rådhusrätter redan nu föreligger behov av rättsbildad biträdes hjälp anför *stadsdomstolsutredningen*:

Skulle detta vara fallet, synes något principiellt hinder ej böra möta mot att vid dessa rådhusrätter anställas notarier med ungefär den ställning och de arbetsuppgifter tingsnotarier ha. I likhet med motionärerna anser utredningen en sådan lösning vara att föredraga framför alternativet att nya assessorstjänster inrättas för ombesörjande av dessa uppgifter. Men för utredningen är inte kostnadssynpunkten den avgörande. För ett effektivt utnyttjande av notariernas arbetskraft fordras att vid domstolen alltid finnes *en* notarie med någon tids erfarenhet av domstolsarbete. Detta i sin tur förutsätter, att åtminstone tidvis mer än en notarie är anställd vid domstolen. Kostnadsbesparingen med notarie i stället för en fast anställd assessor synes därför bli ganska obetydlig. Härtill kommer, att en notarie, som tjänstgör vid domstolen två till tre år, givetvis i allmänhet ej utgör en lika kvalificerad och effektiv hjälp för domstolen som en assessor. Emellertid vill utredningen understryka vikten av att nya domartjänster ej inrättas för arbetsuppgifter, som kunna utföras av personal utan domarkompetens. Återhållsamhet vid inrättande av nya assessorstjänster påkallas även av önskemålet att åstadkomma en lämpligare avvägning än f. n. av förhållandet på domarbanan mellan begynnelse- och passagetjänster, å ena, samt sluttjänster, å andra sidan.

Om, såsom motionärerna framhålla, antalet tingsnotarietjänster vid häradsrätterna är otillräckligt för att bereda alla dem som önska tillfälle till tingsmeritering, är detta givetvis en omständighet som talar för att redan nu lämna nyutexaminerade jurister tillträde till även andra rådhusrätter än de största. Förutsättningarna för en allsidig och kvalificerad notarieutbildning vid rådhusrätt få anses goda. Särskilt gäller detta de större rådhusrätterna.

Utskottet

För rådhusrätternas del saknas — frånsett visst undantag — en motsvarighet till den vid häradsrätterna förekommande tingsutbildningen av unga jurister. Detta har sin grund i att rådhusrätterna till följd av sin organisation som juristkollegiala domstolar i allmänhet saknat behov av rättsbildad biträdespersonal vid sidan av de stadigvarande anställda domarna.

Sedan den 1 januari 1959 har den juristkollegiala sammansättningen av rådhusrätterna helt avskaffats för brottmålen del och ersatts med den ordningen att rådhusrätt i alla sådana mål — frånsett bagatellmålen som kan handläggas av en domare ensam — skall bestå av en lagfaren domare och nämnd. I samband med att förslag till denna ändring av rådhusrätternas

domförhet i brottmål behandlades vid 1957 års riksdag framfördes från en del håll tanken att reformen skulle medföra att behov uppkom för rådhusrätterna att äga tillgång till juristutbildad personal främst för sådana göromål som beredande av mål och uppsättande av förslag till domar. Första lagutskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 38), att det vore ett önskemål att så långt möjligt inskränka ianspråktagandet av ordinarie domare för dylika arbetsuppgifter, vilka däremot syntes ligga väl till för yngre jurister, och att det därför, i den mån städerna framdeles skulle finna behov av att anställa unga jurister, torde böra övervägas att i administrativ ordning likställa notarietjänstgöring vid rådhusrätt med tingstjänstgöring.

I förevarande motioner framföres önskemål om att möjlighet öppnas att anställa yngre jurister vid rådhusrätterna. Såsom skäl härför anför motionärerna att behov av rättsbildad biträdeshjälp redan nu föreligger vid vissa rådhusrätter. Dessa skulle, därest dylik biträdeshjälp ej kunde erhållas, enligt vad motionärerna uppger eventuellt tvingas att inrätta ytterligare assessorstjänster, vilket skulle ställa sig betydligt dyrare. Vidare framhålles i motionerna att en stigande tillströmning till juristbanan, samtidigt som antalet tingsnotarietjänster vid häradsrätterna redan nu är otillräckligt för att bereda alla som önskar tillfälle till tingsmeritering, gör det angeläget att öppna ytterligare möjligheter till grundläggande domarutbildning. Motionärerna tänker sig att detta skulle kunna ernås genom att domsagostadgans bestämmelser om tingsmeritering göres tillämpliga jämväl för rådhusrätternas del.

Såsom framgår av vad utskottet uttalat redan vid 1957 års riksdag är utskottet icke främmande för att behov av rättsbildad biträdespersonal till följd av den förutberörda rådhusrättsreformen kan aktualiseras vid rådhusrätterna. Utskottet vill icke heller förneka att ett dylikt behov redan kan ha gjort sig mer eller mindre gällande vid en del rådhusrätter. Frågan om notarieutbildning vid rådhusrätterna kan dock icke bedömas enbart med utgångspunkt från de behov som nu kan förefinnas. För att en bedömning skall kunna ske av behovet på mera lång sikt måste — såsom stadsdomstolsutredningen framhållit i sitt yttrande — även beaktas hur stadsdomstolarnas framtida inre organisation med avseende på såväl domare som icke rättsbildad personal kommer att gestaltas. Även flera andra spörsmål inverkar på bedömningen, såsom samhällets behov av tingsutbildade jurister, tillgången på nyutexaminerade jurister som önskar tingsutbildning samt frågan om hur domsagornas behov av arbetskraft skall kunna tillgodoses om notarieutbildning inrättas även vid rådhusrätterna. Rörande samtliga dessa spörsmål pågår f. n. undersökning inom stadsdomstolsutredningen. Att innan resultatet av denna undersökning föreligger generellt öppna rådhusrätterna för notarieutbildning anser utskottet i likhet med flertalet av de hörda remissinstanserna icke tillrådligt.

Ifrågasatts har att möjlighet skulle, i avbidan å att stadsdomstolsutredningen slutför sitt arbete, öppnas att inrätta ett begränsat antal notarietjänster vid rådhusrätter, där behov därav finnes eller de organisatoriska

förhållandena gör en sådan ordning angelägen. Då emellertid detta arbete kan beräknas bli avslutat redan under innevarande år synes det utskottet knappast föreligga anledning att nu överväga genomförande i någon större utsträckning av anordningar av mera provisorisk karaktär. Skulle däremot Kungl. Maj:t efter därom gjord framställning beträffande någon eller några rådhusrätter finna behovet av juristutbildad biträdespersonal särskilt framträdande, synes för riksdagens del icke finnas skäl motsätta sig att åtgärder i administrativ ordning vidtages i syfte att möjliggöra och underlätta notarietjänstgöring vid rådhusrätt i sådana fall. Det förefaller vidare vara angeläget att Kungl. Maj:t så snart resultatet av den pågående utredningen föreligger har sin uppmärksamhet riktad på den föreliggande frågan och eventuellt utan avvaktan å slutförandet av reformarbetet rörande rådhusrätternas organisation vidtager de provisoriska åtgärder i övrigt som må befinnas påkallade.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 14 och II: 12, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet ovan anført.

Stockholm den 3 april 1959

På första lagutskottets vägnar:

EMIL AHLKVIST

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Branting*, fru Gärde Widemar, herrar Per Olofsson, Lindgren, Robert Johansson*, Arvidson och Alexanderson;

från andra kammaren: herrar Hedqvist, Östrand, fru Boman, herr Fröding, fru Löfqvist, herr Larsson i Norderön, fröken Bergegren och herr Ågren.

* Ej närvarande vid justeringen.